

Н.С. Учасник нашої передачі Віталій Дончик – колишній комуніст і, певна річ, атеїст. Як він почувається тепер, у час відродження релігійного життя в Україні? Віталія Дончика запитали, чи ви вірите, що релігія може бути важливим політичним чинником для національно-політичного відродження в Україні?

В.Д. По-перше, вірю. Далі зупинюся докладніше. Ось я зайшов у церкву в Баунд-брук. Послухав, може, чи не вперше в житті, відправу українською мовою. Зразу ж подумав і хочу твердо сказати: якби українська церква на східній Україні існувала всі ці часи, у нас не було б жодних проблем із національним відродженням. Хоч як убивали все духовне антирелігійною пропагандою, однак віруючих людей багато. Рух у питанні свободи совісті займає чітку позицію.

Н.С. У розмові з Віталієм Дончиком у Нью-Йорку було порушено ще багато різних питань. І про літературне та наукове життя, і про роль письменників у суспільно-політичних процесах в Україні. Деякі фрагменти нашої розмови з Віталієм Дончиком ви ще почуєте в серії про шістдесятників. Його діяльність в аспекті шістдесятництва теж цікава для вивчення тієї доби.

*Підготував Олексій Неживий
м. Луганськ*

Отримано 10 травня 2011 р.

ХС

УДК 821.161.2-6.09

**НЕВІДОМИЙ ОЛЕКСАНДЕР СМОТРИЧ (ФЛОРИНСЬКИЙ):
ЛИСТУВАННЯ З ВІТАЛІЄМ МАЦЬКОМ
(28 КВІТНЯ – 90 РОКІВ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПИСЬМЕННИКА)**

О. Смотрич. Торонто, 1952 р.

В останні роки життя письменника активно листувалися, розмовляли по телефону. Таке творче приятелювання на відстані перейшло у практичну площину: автор надіслав друковані й недруковані твори, а я спромігся видати окремою книжкою у Хмельницькому його модерну і прозу, і поезію [1], що підносило творчий дух ветеранові. І за це щиро дякував. А 4 березня 2010 р. у телефонній розмові поскаржився, що впав, зламав стегно; відтоді не встає з ліжка.

Перед новим 2012 роком знову пролунав телефонний дзвінок із далекої Канади: дружина письменника Ніна Флорук повідомила сумну звістку, що 13 грудня 2011 р. від двобічного запалення легень помер її чоловік, відомий на Заході український поет, прозаїк, викладач музики Олександр Смотрич. Відійшов у вічність “останній із могикан” – літератор, який належав до МУРУ й ранню творчість якого підтримали Володимир Винниченко

та Юрій Шевельов. Він себе іменував за правописом 20-х років [2] (до речі, *Олександр* пишемо лише в називному відмінку, в інших відмінках – Олександр).

Олександр Іванович Флорук-Флоринський народився 28 квітня 1922 р. в Кам'янці-Подільському. На той час його батько працював директором кооперативного технікуму в місті над Смотричем (Іван Семенович Флорук-Флоринський народився в с. Підвисоке Уманського району). 1924 р. родина переїжджає до Харкова. Колишня столиця України позитивно вплинула на розвиток свідомості, світобачення, подальшу долю письменника. Згадує: “У Харкові я перебував з 1924 до 1936 року. В початках родина замешкала в районі Холодної Гори, де батьки рентували одну кімнату. Адреси не знаю. Десь 1924 року переїхали на Основу, там і замешкали неподалік колишнього маєтку Квіток (адреса: Пилипівська, 4). З 1930 до 1936 р. навчався в 27-й українській семирічці, розташованій в будинках занедбаної оселі Квіток.

Одночасово навчався в музичній школі Крамаренка. До речі, директором семирічки був Демченко – національно свідомою людиною. Його рідний брат був одним з провідних компартійних діячів на Харківщині і, здається, був секретарем обкому партії [3]. Він часом відвідував свого брата, приїздивши на закордонної марки машині (здається, Фіат).

В час мого перебування на Основі мешкало чимало свідомих українців, таких як М. Вериківський, композитор Шевченко, Ю. Лавріненко (Дивнич) і багато інших. Діяв український професіональний театр, давали концерти Богуславський і Фоменко” [4].

В іншому листі до мене О. Флоринський пише: “Опинившись у Києві, я ходив до другої залізничної середньої школи. По закінченні 8 класу поступив до Київського музичного училища. Почалась війна. Мій брат Роман, на 2 роки молодший від мене, був забраний на примусові роботи до Німеччини, і я з ним втратив будь-який контакт”. Юний Сашко училища не закінчив – важко захворів на туберкульоз, довелося довго лікуватись у Київській тублікарні, згодом – у тубсанаторії “Сосновка” неподалік Черкас.

Із 12 жовтня 1941 р. – постійний кореспондент літературно-мистецького відділу газети “Українське слово” (Київ). А з березня 1942 до 15 березня 1944 року працював у Кам'янець-Подільській редакції газети “Подільський” на посаді літературного співробітника. Є, отже, підстави твердити, що саме під час війни 19-літній юнак прилучився до художнього слова. Оскільки в означених редакціях газет працювали відомі письменники Олена Теліга, Іван Рошко, Микола Лазорський (Коркішко), Анатоль Юриняк (Юхим Кошельник), Іван Манило, Олекса Ізарський (Мальченко), то О. Смотрич зблизька познайомився з ними, творчо співпрацював. Його вразила звістка про загибель у Бабиному Яру Теліги та Рошка (Ірлявського). Про журналістську роботу 4 березня 2010 р. у режимі телефонного інтерв'ю делікатно мені розповідав: “В “Українському слові” мені доручили писати про культурно-мистецьке життя. Я вів у редакції мистецький відділ, ходив по музеях, відвідував театри, концерти. Однак бракувало досвіду газетної роботи, і мені Штепа [5] сказав: “Ми тебе звільняємо”. На моє місце взяли Л. Окіншевича [6]. До тих, хто був зі східної України, німці чомусь ставились поблажливо. Більше приглядалися за тими, хто з ними прийшов, як до українських націоналістів – вони і потрапили в немилість гестапо, були розстріляні. Щось Олена Теліга відчувала, бо радила мені з Києва їхати. Тоді ж я брав інтерв'ю у відомого художника Григорія Світлицького, який намалював мій пастельний портрет, подарував на згадку про нашу зустріч [7]. В редакції від окупаційної влади було два наглядачі. Один ні з ким не вітався, мовчазний (від гестапо), а другий говіркий (від поліції). У ті часи Олена Теліга навіть була весела, дотепна, оптимістична. Однак ті, хто приїхав із-за кордону, трималися

**О.Смотрич на руках у батька, поруч
мама і двоюрідна сестра Марія
Білецька (1912–1994)**

осібно. В редакції я був наймолодшим – 19 років – і єдиний, хто розмовляв чистою українською літературною мовою. Мене навіть запитували: “Ви що, з Галичини?”. Відповідав: “Ні, зі східної України”. А всі, хто зі мною були в редакції, розмовляли між собою російською мовою (мовляв, лояльні до влади). З Оленою Телігою наші кабінети були поруч. Я їй говорив: їдьмо зі мною до Кам’янця. Вона категорично відмовилася, аргументуючи тим, що її праця потрібніша в Києві. А мене редактор Штепа по кількох місяцях газетярства звільнив, бо мало досвіду мав. Довго довелося шукати роботу. Порозсилав по всіх редакціях України запити. Запрошення на роботу прийшло лише з Кам’янець-Подільської газети “Подільянин”.

Ось так опинився письменник на своїй малій батьківщині. Про цей період діяльності встиг розповісти під час телефонної розмови: “В перший же день мого приїзду до Кам’янця переді мною на

дверях (а редакція містилася в приміщенні губернського комісаріату) повісили оголошення трьома мовами (німецькою, російською і українською) про те, що вчора за містом розстріляно 360 жовто-блакитних комуністів (це так фашисти іменували українських націоналістів). То вигадка, звичайно, що націоналісти вели активну роботу. Вони сиділи в підпіллі. А їхні дії носили не масовий, а локальний характер. Я квартирувався в працівника редакції, місцевого жителя Коваліва (симпатичний чоловік), він був членом ОУН (мельниківець), але про це ніхто не знав, він себе нічим не видавав. Всю інформацію не від нього одержував, а від його дружини. В “Подільянині”, крім Корбутяка (редактора), був ще й Сочинський, строгий чоловік. А я займав непомітну посаду – був випусковим. Бігав у Старе місто в друкарню. Міст зірвано. Мені доводилося спускатися в каньйон, звідтам переправлятися через річку Смотрич і йти в друкарню. Дивився, де висячий рядок, забирав, де не вмещався матеріал – підкорочував. Відповідальний секретар Сочинський знав німецьку мову, перекладав, адже переважно матеріали в газету доставляли німці”.

А 15 березня 1944 р. дорога для О. Смотрича пролягла на захід. У Німеччині перебував у таборах для переміщених осіб (Ганновер). Тут навчався в Ганноверській вищій музичній школі. Спромігся видати дві збірки оповідань – “Ночі” (1947), “Вони не живуть більше” (1948). А 1949 р. виїхав до Канади. Спершу працював у лікарні, на залізниці, відтак 1954 р. пощастило влаштуватися вчителем музики, згодом професором по класу гри на піаніно в Торонтському університеті. У Канаді власним коштом видав збірки оповідань “Вибране” (1952), “Буття – 16 нікому непотрібних оповідань” (1973), а також віршів – “Лірник”, “1933” (обидві – Торонто, 1975), “Ужинок” (Торонто, 1985). Із 1994 р. мешкав на хуторі за 100 км від Торонто (Ортон, провінція Онтаріо), за визначенням автора – “на старій, порослій лісом, фермі”, себто на хуторі. Відсторонився від світу настільки, що ніхто не знав його адреси. Довго і я її шукав. Писав до Світлани Кузьменко, писав до Ольги Мак, але вони нічим мені

не зарадили, бо й самі не знали, де мешкає О. Смотрич. Та це на перший погляд. Сам О. Смотрич після 1991 р. виходив на люди в Україні, підтримуючи з нею духовний контакт. Надсилав свої твори до журналу “Березіль”, листувався із Григорієм Гусейновим, Василем Горбатюком, а з 2008 р. – зі мною. Друкувався в журналах “Вітчизна”, “Кур’єр Кривбасу”, “Дзвін”, передплатував “Літературну Україну, інші видання, цікавився новинами з України. Вони викликали в нього більший інтерес, ніж канадські.

Був період, коли письменника діаспорні редактори ігнорували, не друкували (кінець 50-х рр. – 1973 р.), мабуть, через його схильність у літературі не до рацію, а до модерного стилю, до інакомовлення, алюзій. У Канаді О. Смотрич не належав до жодної політичної партії, літературного угруповання, був атеїстом. А схильність письменника до асоціативності вимагала від редакторів інтелектуальної напруги, через те твори його зчаста відкладали вбік. І він замовк. Писав для “шухляди”. Заявив про себе лише тоді, коли Василь Чапленко у статті “Де дівся О. Смотрич і хто він?” (“Свобода”, 12 серпня 1972 р.) зарахував його до тих, що відійшли у вічність.

Свій переїзд на хутір у розмові зі мною пояснив так: “Я вийшов на пенсію 1987 року. У Торонто мав квартиру, невелику. Одна кімната і кухня. Тісно. Багатомільйонне місто гамірне. Друге за величиною після Нью-Йорка. Вирішили з Ніною переїхати на природу. У 1994 році купили за 100 кілометрів хату кам’яну, 1875 року побудована, але міцна. Живемо від центральної дороги з твердим покриттям за 300 метрів. Найближчих сусідів маємо за кілометр од нас. До містечка, де є медичний заклад, 20 кілометрів. Нам добре живеться на природі. За плечима – ліс, маємо город і власними руками вирощену городину”.

Перебуваючи в таборах ДіПі (переміщених осіб), новели й оповідання надсилав В. Винниченкові. Володимир Кирилович уважно стежив за творчістю молодого прозаїка, підтримував добрим словом, заохочував до творення майстерного прозописьма. У листі від 1 квітня 1948 р. першу книжку “Ночі” молодого О. Смотрича оцінив позитивно: “Сердечно дякую Вам за Ваші “Ночі”. Вони дали мені багато естетично-гарних ментів. Ваша мова, стиль, Ваша здатність спостереження і вислову показують, що українська література матиме в Вас цінну силу...” [1].

Для повнішого осягу творчої лабораторії письменника оприлюднюємо листи О. Смотрича до автора статті.

* * *

Без дати.

Віталію Петровичу, оскільки Вас цікавить інтригуючи постать Домонтовича (Петрова), можливо Вам буде цікаво познайомитися із “Фрагментом про В.Домонтовича” пера його приятеля Костецького. Звичайно, якщо Вам цей “опус” незнайомий. “Фрагмент” був надрукований в журналі “Україна і світ” (зошит десятий-одинадцятий. – Ганновер, 1953 рік).

Обкладинка прозових творів
О.Смотрича

2.10. 2008 р.

Вельмишановний пане Віталію!

Порадів, діставши від Вас такий швидкий і палкий відгук з приводу надісланого. Цілком поділяю Ваші думки про Семена Олійничука – більш ніж видатної, унікальної постаті в історії нашого народу.

Брошура пішла без листа, бо, перебуваючи в лікарні, я не мав змоги його написати, та й тепер хоч вдома, прикутий до ліжка і не знаю коли нарешті стану на ноги.

Мій батько, Іван Семенович Флорук-Флоринський, народився в селі Підвисоке на Уманщині.

Той професор з Київського університету не з нашої рідні [9].

Вибачте за такий куций та скупий лист – обставини диктують!

Дозвольте побажати Вам найкращих успіхів у Вашій популяризації життя, діяльності та творчості нашого великого Земляка!

З дружнім привітом Ваш О. Смотрич

28.10.2008 р.

Остання згадка про Семена Олейничука

Вперше про Семена Олейничука я довідався із вступної статті М. Славинського до редактованого ним “Кобзаря” в перекладах на російську мову (“Кобзар”. – СПб, 1911 р.).

М. Славинський [10] стисло подає, чи радше переказує біографію цього, як він пише – “...нерозгаданого ще страдника, попередника Шевченка на тернистому шляху оборони людських прав народу”. В примітці до статті зазначалося, що докладніше про Олейничука можна довідатися із статті П.Є. Щоголева, вміщеної в журналі “Былое” (квітень, 1906 р.).

По довготривалих розшуках мені пощастило, через треті, якщо не четверті, руки роздобути цю статтю.

Заохочений знайденим, я роками пробував роздобути бодай якийсь додатковий матеріал, але всі мої старання були безуспішними.

Стаття П.Є. Щоголева – редактора журналу “Былое” [11], який за свідченням В. Доманицького (“Кобзар”, 1907 р., СПб) мав змогу здобувати матеріали з архіву Департаменту поліції, так званого III-го Отделения – лишалася єдиним, вірогідним, унікальним джерелом пізнання життя і діяльності Семена Олейничука. Тож я вирішив надати статті Щоголева форму брошури, з метою познайомити загал з неповторною в нашій історії постаттю Семена Олейничука, а декого, можливо, заохотити до більш докладного і глибинного вивчення його життя і творчості.

Переглядаючи останнім часом “Записки історично-філологічного відділу Академії Наук” з двадцятих років минулого століття, я несподівано натрапив на ім'я Семена Олейничука. А саме – у звіті “Комісії для дослідів над громадськими течіями на Україні” говорить, що “в минулому році комісія понесла тяжку втрату в особі одного з фундаторів, діяльного свого члена П.Я. Стебницького [12]. Покійний в останні місяці перед смертю обробляв для Комісії справу про Семена Олейничука, але роботу цю не спромігся вже викінчити” (Книга IV за 1923 рік, Київ).

Правдоподібно це була остання згадка імені, вже й тоді добре призабутого Семена Олійничука.

О. Смотрич

21.XI.2008 р.

Дорогий та вельмишановний пане Віталію!

Як і завжди, радий був отримати від Вас, зіртий теплом Вашого серця, лист.

Дякую за ті роздруківки Ваших цікавих мені вражень з приводу моїх оповідань. Найкраще, щоб вони лишилися такими, як вони є, і саме в цьому їхня цінність.

Згадана у Вашому листі Олена Ковнер [13], безперечно, та сама друкарка, яку я знав, але котрої ні ім'я, ні прізвище мені не запам'яталося. Тепер я бачу, що вона була лише на шість років старша за мене, але тоді здавалася набагато старішою і добре потріпаною життям. Однак, завжди стримана і коректна.

Той будинок, в якому я народився, (буквально) ще стояв за моєї пам'яті. Цей будинок свого часу належав В.Приходькові, приятелеві моїх батьків і мого дядька (Шевченківська вул., дім ч. 4).

Цікаво знати, чи спостерігається якийсь інтерес до "наново відкритого" Семена Олейничука. Добре було б, щоб Ви поділилися Вашими слушними думками із ширшим колом читачів, з думками висловленими Вами у Вашому попередньому листі до мене.

На тому кінчатиму, бо здоров'ячко все ще мене підводить.

Зичу Вам сил та натхнення.

Ваш земляк О. Смотрич

Дарчий автограф на поштовій картці від 15.03.2010 р.

"Буття" і "Ужинок" на добру і тривалу пам'ять дорогому Віталію Петровичу Мацькові – невтомному історикові та дослідникові на широкій ниві української літератури.

Олександр Смотрич

Без дати

Вельмишановний пане Віталію!

Отримали Ваш, цінний для нас обох, лист. Тож і прийміть від нас обох велике за нього спасибі.

На превеликий жаль, моє "здоров'ячко" не дозволяє мені розмахнутися і написати Вам більш докладний лист, хоч і дуже хотілося б. Проте нас не покидає надія, все ще обернеться на краще.

Надіємося, що з Вами і навколо Вас все гаразд і бажаємо Вам міцного подільського здоров'я та творчої як і наукової снаги.

Ваші Ніна і Олександр

17.03.2009 р.

Дорогий пане Віталію!

Нарешті по трьох місяцях я більш-менш в стані відповісти на Ваш лист і подякувати за Ваші сердечні, сповнені подільського тепла Святкові вітання, і бодай спізнено побажати Вам найщасливішого '09 року!

Спробую коротко зупинитися на деяких порушених Вами питаннях. На жаль, мені абсолютно нічого невідомо про драматичний Проскурівський театр. До мене, звичайно, доходили тривожні чутки, але нічого конкретного. Це був час, коли з Проскурова до Кам'янця несподівано переїхав Кошельник [14] і влаштувався на посаді заступника головного редактора, а трохи згодом і головного редактора на місце Корбутяка, який виїхав до Галичини.

Кошельняк мав двоє дітей-підлітків. Дівчинку і малого хлопчиська, які приходили гратися на ганку редакції. Про жінку Кошельника я ніколи нічого не чув [15]. Сам Кошельник видавав себе за киянина і про його подільське походження я довідався із статті В. Горбатюка, вміщеної у "Вітчизні". Я не думаю, що він би став у пригоді.

Мій батько по Другій світовій війні виїхав до Канади, де й скінчив життя. Моя мати українка литовського походження. Про мого батька я вже Вам писав.

Ю. Шерех-Шевельов, незважаючи на його "егоїстичні замашки", повірте мені, був людиною чесною і заслуговуючи на пошану. Чого аж ніяк не можна сказати про декого з лауреатів Шевченківської національної премії. Як доказ надсилаю статтю одного з таких. Радий буду, якщо знайдете охоту і час поділитися Вашими думками з приводу надісланої статті.

Ні за Ію Мацюк [16], ні за Антона Мацюка я ніколи нічого не чув.

Ось здається і все. Лишається побажати Вам творчої наснаги і здійснення усіх Ваших планів та задумів.

Ваш О. Смотрич

P.S. Шановний пане Віталію!

Надіюся, що вам буде цікаво ознайомитися з цим, написаним Ю.В. Шевельовим десь ще в сорокових роках м. ст. листом. В цьому листі йдеться також мова про два моїх оповідання – "Звичайний день" і "Перед лицем чину" / Збірник "Вони не живуть більше".

О. Смотрич

3.04.2009 р.

Дорогий пане Віталію!

Набагато швидше, ніж я сподівався, дістав Вашу чудесну посилку, якою Ви стократ "компенсували" за все те будь-коли мною Вам вислане. Про все це ще писатиму згодом, після більш детального ознайомлення і коли, дасть Бог, почуватиму себе трохи краще.

Хочу лишень коротенько зупинитися на згаданій у Вашому листі і абсолютно невідомій мені поемі "Семен Залуба". Я ніколи нічого подібного не писав і не маю зеленого поняття хто б її міг написати. Одне слово, якесь непорозуміння [17]. Спробую відповісти на Ваші поточні запитання.

В Кам'янці я пробув від дня народження майже два роки, бо вже десь на початку весни 1924 року я був у Харкові, де й минуло моє дитинство.

За Домонтовича (Петрова) мало що можу сказати. Ми перебували в різних зонах окупованої Німеччини, і я з ним ніколи не зустрічався.

При цій нагоді надсилаю копії Чапленкових листів. Надіюся, що Вам буде цікаво познайомитися з ними.

Післяслово. Не заперечую, щоб "Просвіта" надрукувала мої прозові твори. Дещо з недрукованого – надсилаю.

Щиро Ваш О. Смотрич

Без дати

Дорогий Віталію Петровичу!

Надсилаємо низку матеріалів, з яких, можливо, дещо використаєте в проєктованій Вами книзі моїх поезій, до якої орієнтовно могла бути та сама назва, що і для прози – тобто: "Подорож у країну ночі. Книга друга. Поезія" (можливо, зі зміненою картинкою на "Млинок").

Чекаємо від Вас на будь-яку вістку з великим нетерпінням.

О. Смотрич (в записі Ніни)

9.05.2009 р.

Дорогий Віталію Петровичу!

Ви не повірите якою радістю був для мене і моєї дружини Ваш лист. Ваше чуле та людяне ставлення до мене і моїх творів, а тепер берете на себе неймовірний тягар видати їх “в одній книжці” – все це неабияк захопито мене до дальшої дружньої співпраці з Вами. А то я вже був зовсім охляв.

Моїм першим друкованим оповіданням було, здається, оповідання “Гість”, надруковане в “Літературному зошиті”, ч. 1, січень 1947 року.

Приблизно тоді ж в газеті “Час” було надруковане оповідання “Відчай” (на жаль, точної дати друкування мені не пощастило встановити).

Обидва оповідання друкувалися під нашвидко придуманим псевдонімом “Кам’янець”, який я тоді ж замінив на “Смотрич” і Смотричем лишився на віки вічні. Он як! До речі, обидва оповідання трохи згодом увійшли до моєї першої збірки оповідань (новел) “Ночі”.

Щодо Шереха і його ролі в моїй творчості, то про це найкраще сказав сам Шерех в статті “МУР і я в МУРі”: “В літературі я був чи не найпершим, хто привітав тоді молодий талант Смотрича” (надсилаю копію Шерехової рецензії, яку він був надіслав мені перед її друкуванням. Ця рецензія була добрим поштовхом і заохоченням до моїх дальших літературних спроб).

Не знаю кого я міг назвати моїм першим вчителем, хрещеним батьком в літературі. Та й чи був такий? Не знаю. Хіба В. Винниченко? Надсилаю випадково знайдену в старих паперах копію мого листа до нього і його три листи до мене.

Велике Вам спасибі, дорогий Віталію Петровичу, за надісланий посібник “Українська мова”. Річ унікальна і захоплююча. Справді рідкісне явище на фоні нудних граматик і посібників.

Моя дружина, Ніна, прохала спеціально подякувати Вам за раніше надіслану книжку Єзерського “Шевченко”. І книга, і Ваш майстерний переклад справді чудові.

На тому зичу вам найкращих, блискучих успіхів з дисертацією.

Завжди готовий до Ваших послуг Ваш земляк О. Смотрич

23.08.2009 р.

Дорогий Віталію Петровичу!

Не знаходжу слів передати наш відчай – смуток і жаль з приводу Вашого тяжкого захворювання. Однак, надіємося і віримо, що стан Вашого здоров’я часом покращає.

Моє здоров’я також похитнулося. Несподіване захворювання сечового міхура.

Спробую відповісти на Ваші запитання. Маю в початковій стадії катаракт, що робить читання важким і ненадійним, і я боюся, що вчитка коректури для мене буде неможливою.

На мою думку для назви книжки можна взяти наголовок статті-рецензії незабутнього Юрія Шереха на мою першу збірку оповідань “Ночі” – “**Подорож в країну ночі**”. Ця назва, на мою думку, відповідає усій моїй творчості.

З Миколою Чирським я, на жаль, ніколи не зустрівся, та й помер він ще до мого приїзду до Кам’янця.

Чекаємо з великим нетерпінням на Вашу статтю до збірки, з якою хотілося б познайомитися якнайшвидше.

Дозвольте на цьому побажати Вам швидкого видужання і здійснення усіх Ваших задумів та планів.

Завжди готовий до Ваших послуг
О. Смотрич
P.S. Чи не могли б дати номер Вашого телефону?

29.09.2009 р.

Дорогий Віталію Петровичу!

Завдяки Ніні все ще можу з Вами спілкуватися, тобто продиктувати експромтом лист і насамперед подякувати Вам за ваше чуле і співчутливе ставлення до мене в цей тяжкий для нас обох час.

У Харкові я перебував з 1924 року по 1936 рік. В початках родина замешкала в районі Холодної Гори, де батьки рентували одну кімнату. Адреси не знаю. Десь 1924 року переїхали на Основу, де замешкали неподалеку колишнього маєтку Квіток (адреса: Пилипівська, 4). З 1930 до 1936 рр. навчався в 27-ій українській семирічці, розташованій у будинках занедбаної оселі Квіток.

Одночасово навчався в музичній школі Крамаренка. До речі, директором семирічки був Демченко – національно свідомою людиною. Його рідний брат був одним з провідних компартійних діячів на Харківщині і здається був секретарем обкому партії. Він часом відвідував свого брата, приїздивши на закордонної марки машині (здається, “Фіат”). В час мого перебування на Основі мешкало чимало свідомих українців таких як М. Вериківський, композитор Шевченко, Лавриненко (Дивнич) і багато інших. Діяв український професійний театр, давали концерти Богуславський і Фоменко.

Я все ще перебуваю в лікарні з поламаним стегном і не в стані ходити, ані писати, чи друкувати на машинці.

Ніна пробувала додзвонитися до Вас, але ніхто не відповідав. До речі, Ви не подали агеа code і ми користуємось кодом музею, тобто (0382). Ми не впевнені чи так правильно. Ми будемо вдячні, якщо Ви подасте повністю номер Вашого телефону. Наш телефон такий... На цьому дозвольте закінчити цей трохи незграбний лист і побажати Вам усіх благ світу.

Олександр і Ніна

P.S. Ми не маємо комп'ютера.

26.10.2009 р.

Дорогий Віталію Петровичу!

Для нас обох була неабияка радість отримати від Вас хороший лист і змістовний та ще й витриманий на доброму науковому рівні вступ до майбутньої книги.

Насамперед спробую відповісти на Ваші запитання.

1. Опинившись у Києві, я ходив до Другої залізничної середньої школи. По закінченні 8 класу поступив до Київського музичного училища.

2. Мій брат Роман, на 2 роки молодший від мене, був забраний на примусові роботи до Німеччини, і я з ним втратив будь-який контакт.

3. В Канаді жінки і чоловіки йдуть на пенсію в 65 років, і ми живемо на одну мою пенсію.

Початок Вашої статті, на мою думку, міг би бути: “В Україні ім'я Олександр Смотрич мало відоме” (за правописом 20-х років Олександрє живається лише в називному відмінку).

В абзаці – “Прикметно, що майже усі твори” має бути “Подорож в країну ночі”.

Ваша працьовитість, дорогий Віталію Петровичу, подиву гідна, а ще більше подиву гідні ті чудові результати, яких Ви досягаєте. Однак бережіть

себе і не надуживайте своїм здоров'ям, бо як науковець-літературознавець Ви попросту ніким не замінимі.

При цій нагоді надсилаю для Вашої приватної колекції невеличку книжечку Кротевича "Українська мова", з якою, надіюся, Вам буде цікаво познайомитись.

Дякую Вам за найкращі побажання. Надіюся, що в недалекому майбутньому зможу наоцати Вам більш докладний лист.

Ще і ще раз дозвольте сердечно подякувати за Вашу кропітку працю, яку Ви так щедро присвятили моїй творчості. Ніна також вітає Вас від щирого серця, і ми разом бажаємо Вам найкращих успіхів у здійсненні Ваших планів і сподівань.

Ваші Олександр і Ніна
(Лист в записі Ніни)

17.12.2009 р.

Дорогий та вельмишановний пане Віталію!

Минуло чимало днів, відколи ми отримали Ваш лист, сповненим болем з приводу тяжкого захворювання Вашого сина, а ми і досі не спромоглися зібратися з думками і відповісти Вам. Справа в тому, що ми живемо в постійному стані душевного пригнічення з єдиною надією, що все це колись мине, і навіть думка про палицю здається нездійсненою мрією.

Згідно з батьковим поясненням "Флоринський-Флорук" було запроваджено священиком Київської третьої гімназії замість вживаного "Іван второй" (в родині мого батька було два Івана, з яких мій батько був молодший, а тому "Іван – II", тобто "второй").

Надіємося, що Ваш син поборе, а може вже й поборов страшну хворобу, що спіткала його, чого ми зичимо із страхом та болем в серці.

При цій нагоді ми хочемо сердечно привітати Вас з великими святками, що надходять з надією на краще.

Олександр і Ніна

Лист від Ніни Флорук (дружина О. Смотрича)

17.01.2011 р.

Дорогий пане Мацько!

Надсилаю на Ваше прохання адресу моєї сестри Лідії. Я впевнена, що вона, як і я, буде в захопленні від цієї небуденно чудової книжки О. Смотрича.

Ніна Флорук

ПРИМІТКИ

1. Смотрич О. Подорож у країну ночі. – Хмельницький: Просвіта, 2010. – 388 с.
2. Смотрич О. Скупі вірші. – Хмельницький: ПП Цюпак А.А., 2011. – 152 с.
3. Смотрич О. Моє ім'я Олександр (спроба реабілітації імені). – Хмельницький: Просвіта, 2010. – С. 345.
4. О. Смотрич не помилився. Кризь роки письменник проніс у пам'яті ім'я Демченка Миколи Несторовича (1896–1937), який до 1936 р. працював першим секретарем Харківського обкому КП(б)У. 1937 р. – нарком зернових і тваринних радгоспів СРСР. Заарештований 22 липня 1937 р. Розстріляний 30 жовтня 1937 р. Посмертно реабілітований.
5. Дивнич Ю. (Лавріненко Юрій) – відомий літературознавець української діаспори; Богуславський Костянтин Євгенович (21.V.1895, с. Павлівка, Харківської обл. – 7.II.1943) – композитор, співак (бас) і хормейстер. Навчався в духовній семінарії (Харків; 1910–1914). На поч. 20-х рр. проходив студії в Харківській

**Дружина письменника
Ніна Флорук**

консерваторії. У 1922–1933 рр. керував хором Школи червоних старшин. Автор перших українських масових пісень советського штибу: “12 косарів”, “Слава волі”, “Юнацький марш”, “Чапаєвська пісня” тощо; Фоменко Мико́ла Олекса́ндрович (25.12.1894, Ростов-на-Дону – 8.10.1961, Нью-Йорк) – український композитор, піаніст, музичний критик, педагог. Закінчив Харківську консерваторію (1929), в якій і викладав. Концертував разом із К. Богуславським. Був музичним редактором видавництва “Мистецтво”. З 1951 р. у Нью-Йорку, проф. Укр. музичного інституту. Концертував із дружиною Ізабеллою Орловською (ліро-драматичне сопрано); Вериківський Михайло Іванович (8 (20) листопада 1896 р., м. Кременець Терноп. обл. – 14 червня 1962, Київ) – композитор, диригент, фольклорист, музично-громадський діяч, професор Київської консерваторії з 1946 р. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1944). Керував хором і оркестром народних інструментів, грав у симфонічному оркестрі. О. Смотрич запам’ятав Вериківського як диригента Харківського театру опери й балету (1928–1935).

6. *Штепа Костянтин (Кость) Теодосійович* (1896, Лохвиця Полтавської обл. – 19.XI.1958, Нью-Йорк) – історик-візантіст, дослідник і викладач історії античної культури, історії церкви і класичної філології. Під час німецької окупації – зав. відділу народної освіти, ректор Київського університету (1941), після закриття “Українського слова” – редактор щоденника “Нове українське слово” (1941–1943, Київ).

7. *Окіншевич Лев Олександрович* (7 лютого 1898 р., Петербург – 7 листопада 1980 р., Вашингтон, США) – історик. Навчався в Колегії П. Галагана, на юридичному факультеті Київського університету та в Інституті народного господарства. Протягом 1925–1928 рр. був аспірантом М. Грушевського. Працював разом з істориком права академіком М. Василенком (1921–1933). 1933 р. звільнений з роботи, у 1934 р. був змушений покинути Україну. Спочатку виїхав до Казахстану, потім певний час перебував у Смоленську. Повернувся до Києва під час війни. 1949 р. опинився у США. Із 1954 р. протягом 15 років працював у Бібліотеці Конгресу США. Автор понад 100 праць з історії права, літератури, бібліографії тощо. Його роботи стали хрестоматійними в національній історіографії.

8. Уперше пастельний малюнок відомого українського художника *Григорія Світлицького* (1872–1948) оприлюднено в поетичній збірці: Олександр Смотрич. Скупі вірші.

9. У листі йдеться про *Тимофія Дмитровича Флоринського* (28.10.1854, Санкт-Петербург – 2.05.1919, Київ) – славіст і візантолог, професор Київського університету з 1888 р. 1899 р. оприлюднив в українофобському “Киевлянині” памфлет проти прав української мови “Малорусский язык и “українсько-руський” літературний сепаратизм” (окреме видання – СПб, 1900), наслідком якого розгорнулася дискусія на сторінках тогочасної київської преси. Флоринський пішов слідом за Ломоносовим, Катериною II, повторюючи так чи так, що „малорусский язык есть не более как одно из наречий русского языка, или другими словами, он составляет одно целое с другими русскими наречиями”, и...выделение малорусского [языка] из русской диалектической группы в какую-либо особую группу в такой же степени немислимо, в какой немислимо и выделение, например, великопольского, силезского и мазурского наречий из польской диалектической группы, или моравского наречия – из чешской диалектической группы...”. Тоді ж проти памфлету виступили, зокрема, Володимир Науменко та Антон Міхальчик. 1919 р. за переданим у руки чекістів

списком російських монархістів Флоринського заарештовано й розстріляно в Києві. У листі О. Смотрич заперечує будь-які родинні зв'язки з українофобом Т.Д. Флоринським.

10. *Славинський Максим Антонович* (Славинський; літературні псевдоніми – Лавінська, пан Максим, Соловінська, М. Головатий, С. Лавинський, М. Ставинський, Стависький, Пілад; 12.(24).08 1868, смт Ставище (тепер райцентр Київської обл. – 23.XI.1945, Київ) – письменник, дипломат, націолог. Член літературного гуртка “Плеяда”. Спільно з Лесею Українкою перекладав поезії Генріха Гейне (“Книга пісень”) під псевдонімом М. Стависький. Закінчивши юридичний (1887–1891) та історико-філологічний (1891–1895) факультети Київського університету, жив у Катеринославі, редагував газету “Придніпровський край”. Брав участь у діяльності Української радикально-демократичної партії, заснованої М. Драгомановим. 1898 р.

О.Смотрич. Торонто, 1962 р.

переїхав до Петербурга, де редагував низку видань. 1918 р. повернувся в Україну. Належав до УПСФ (федералістів). Із травня 1918 р. – член ради Міністерства закордонних справ Української держави, тимчасовий представник Української держави на Дону. 24 жовтня – 14 листопада 1918 р. працює міністром праці у другому уряді Ф. Лизогуба. У 1919 р. очолював дипломатичну місію Української Народної Республіки у Празі. Залишившись на еміграції в Чехословаччині, був професором кафедри новітньої історії в УГА (Подебради), продовжував партійну діяльність до 1925 р. У 1945 р. заарештований радянськими спецслужбами СМЕРШ (смерть шпигунам) у Празі. Помер у Лук'янівській в'язниці в Києві по закінченні слідства, не дочекавшись трибуналу НКВД. 1993 р. посмертно реабілітований.

11. *Щоголев Павло Єлисейович* (5 (17) квітня 1877, с. Верхня Катуровка Воронежської губернії – 22 січня 1931, Ленінград) – історик літератури і громадського руху, пушкініст, кіносценарист. Закінчив у Воронежі чоловічу гімназію й навчався в Петербурзькому університеті. 1899 р. належав до антиурядового гуртка, за що був висланий на два роки до Полтави (1900–1901), але й тут – поширювач газети “Искра”. Перебуваючи в Полтаві, Щоголев одержав можливість працювати із сімейним архівом М. Гоголя, у результаті чого надрукував кілька статей та рецензій на твори письменника. 1902 р. повернувся в Петербург, склав екстерном екзамен за пропущені роки. У 1906–1907 рр. редагував історико-революційний журнал “Былое”, де й надрукував розвідку про нашого призабутого земляка письменника Семена Олійничука (родом із Вінничини). П. Щоголев 1927 р. у співавторстві з О. Толстим написав п'єсу “Заговор імператриці”. Після Лютневої революції – член ЧК Тимчасового уряду, разом із М.С. Тютчевим розбирав архіви Департаменту поліції. У 1918 р. був одним з організаторів Петроградського історико-революційного архіву, із 1919-го – член Колегії Петроградського відділення Головархіву, із 1920 р. – керівник відділення Державного архівного фонду. Був організатором створення Музею революції в Петербурзі (нині Державний музей політичної історії Росії). Існує припущення, що саме в архіві цього музею зберігається справа Семена Олійничука, долею якого зацікавився О. Смотрич.

12. *Стебницький Петро Януарович* (літературні псевдоніми – П. Смуток, А. Ірпенський, Малороссиянин, Малорос, П. Хмара, П. С.-Т., С-ий; 25.11.1862, с. Гореничі Києво-Святошинського району – 14.03.1923, Київ) – громадський діяч,

письменник. Закінчив фізико-математичний факультет Київського університету (1886). Працював у Петербурзі економістом (голова в Міністерстві Фінансів і в Торговельному телеграфному агентстві), писав на економічні теми. Організатор громади ТУП, секретар, голова Благодійного товариства видання загальнокорисних і дешевих книг (співредактор його видання, зокрема повного “Кобзаря” Т. Шевченка). Після 25 жовтня 1917 р. переїхав до Києва, за гетьманату заступник голови української мирової делегації з Росією. Був міністром освіти в кабінеті Ф. Лизогуба (з 19.10.1918, як кандидат Українського Національного Союзу). Залишився під советською окупацією; із 1919 р. – керівник постійної Комісії біографічного словника при ВУАН. У жовтні 1921 р. брав участь у Першому всеукраїнському церковному Соборі, який підтвердив автокефалію УАПЦ. Помер від голодування, похований у Києві (на Щекавиці). Автор книжок “Під стелями Думи” (1907), “Українська справа” (1917), “Поміж двох революцій” (1918), “Борис Грінченко”. Писав оповідання й вірші (опубліковано в періодиці).

13. *Ковнер (дівоче – Подра) Олена Олександрівна* (1916, м. Камянець-Подільський – 1994, там само) у роки війни працювала секретар-друкаркою в газеті “Подільнин”. По війні виконувала такі ж обов’язки в Камянець-Подільському сільгоспінституті. Після 1991 р. друкувалась у газ. “Камянець-Подільський вісник”, публікувала матеріали. Листувалася з М. Бажаном, В. Беляєвим та іншими письменниками.

14. Ідеться про *Кошельника Юхима Павловича* – відомого в діаспорі письменника, що підписувався псевдонімом Анатоль Юриняк; 8.12.1902, с. Копачівка Деражнянського району Хмельницької обл. – 26.02.1996, Лос-Анжелес, США. Автор літературно-критичних книжок, поезій, п’єс, публікацій у пресі.

15. Із першою дружиною *Анатоль Юриняк* (інший псевдонім Богдан Кошельник) розлучився в діаспорі. Другою дружиною на схилі літ стала полтавчанка Паша Сидорівна Ємець, яка 1988 р. виїхала до США на запрошення брата Якова Ємця. У США видрукувала книжку про роки свого ув’язнення “Дорогою терпіння” (Лос-Анжелес, 1998). Юриняк так приховував своє походження і справжнє прізвище, що в листі до мене Паша Ємець не могла назвати справжнього прізвища й місця народження Юхима Кошельника.

16. *Мацюк Ія Павлівна* (3.03.1918, м. Камянець-Подільський – 29.09.2008, м. Сарасота шт. Флорида, США) – українська співачка (лірико-драматичне сопрано). Дівоче прізвище – Хомайко, у другому заміжжі – Грицай, сценічний псевдонім – Ісорі. Під час війни познайомилася з режисером Любомиром Мацюком, побралися. Була артисткою Проскурівського театру. Так, газета “Український голос” 16 липня 1942 р. повідомляла про виставу “Сватання на Гончарівці”, щойно представлену театром. І далі: „Акторка п. І. Хомайко, що вперше дебютує на сцені Проскурівського театру в ролі Уляни, своєю грою справила дуже приємне враження...”. А ось виставу “Запорізький скарб” проскурівська газета розглядала 13 серпня, завваживши майстерність режисера Рублівського в підготовці масових сцен, а також два дуети, танцювальний і вокальний – Любомир Мацюк та Ія Хомайко. Інші вистави театру: “За двома зайцями”, “Дай серцю волю заведе в неволю”, “Наїна”, “Хмара”. З газетних рецензій прочитуємо прізвище Ії Хомайко. Та про це не знав О. Смотрич. Про Любомира Мацюка та Ію Мацюк див.: *Нагнибіда Р.* Голос із-за океану // *Подільнин*. – 16 травня 2008 р. – №20 (926). – С. 8.

17. Автором непристойної поеми, як з’ясувалося, є поет-аматор, бандурист, лікар за професією *Зіновій Павлович Штокалко* (1920, м. Бережани – 1968, Нью-Йорк, США), який провокативно підписався псевдонімом *Олександр Смотрич*, кинувши тінь на світле ім’я О. Смотрича (Флоринського). Недаремно ж Ганна Черинь 11 січня 2003 р. повідомляла: “Я знайома із Смотричем. Він справді походить із Кам’янця, тому й таке псевдо. Живе в Торонті. Він музикант (фортеп’яно). Вважаю його дуже талановитим, але химерним”. В іншому листі до мене від 18 лютого 2003 р. писала: “Олександр

Флоринський виявився дуже талановитим поетом і новелістом, цілком відмінним від інших. Думаю, що в Києві є його новелі й може вірші. І хуліганів у творах". Останнє словосполучення слід сприймати як поговорі, незнання Ганною Черинь справжніх навкололітературних обставин. Насправді ж хуліганів під його вигаданим прізвиськом Штокалко, але про це Ганна Черинь не знала, як і сам О. Флоринський (Смотрич). Тому й слушно зізнається, що "ніколи нічого подібного не писав і не маю зеленого поняття хто б її (поему. – В. М.) міг написати".

Отримано 13 січня 2012 р.

Підготував Мацько Віталій
м. Хмельницький

Вісниківство: літературна традиція та ідеї: Науковий збірник. – Вип. 2 / Ред. колегія: О. Баган (голова), П. Іванишин (заст. голови), В. Дончик та ін. – Дрогобич: Посвіт, 2012. – 488 с.

Другий випуск знакового дрогобицького видання наполовину склали матеріали всеукраїнської наукової конференції "Вісниківська традиція у літературі ХХ ст.: концепти, особливості стилю, світові контексти", проведеної у Дрогобицькому педагогічному університеті ім. І. Франка у квітні 2010 р., другу ж половину книжки рубрика "Джерела" містить велику кількість маловідомих есеїв та рецензій Д. Донцова, Є. Маланюка, Ю. Липи, невідому п'єсу й новели У. Самчука.

Науковою стратегією збірника є вивчення вісниківства як цілісного й понадчасового літературного й культурного феномену, базованого на філософії й естетичних ідеях націоналізму і традиціоналізму. Концептуально автори уникають поняття "Празька школа" (яким довгий час в українській науці підмінювали поняття "вісниківство") як штучного й неточного. Водночас дослідниками значно розширені рамки інтерпретації явища з урахуванням ідеологічних, культурологічних, історіософських та суспільно-історичних контекстів.

У науковій частині видання в розділі "Теоретичні аспекти" опубліковано студії О. Багана, Т. Бовсунівської, І. Загребельного, П. Іванишина, В. Колкутіної, Б. Пастуха, І. Фаріон. У розділі "Поетика й інтенціональність твору" подано статті М. Васьківа, М. Жиліна, С. Молоткова, Н. Писко, В. Просалової, В. Радзівського, Т. Салиги, Б. Червака, О. Якимович, І. Яремчук. У розділі "Культурологічні та естетичні контексти" вміщено матеріали В. Габора, О. Дроздовської, М. Комариці, Т. Лях, В. Пастушини, Л. Прими, О. Середи, О. Утриско, М. Хемій. У републікації матеріалів розділу "Джерела" взяли участь О. Баган, І. Руснак, М. Цибуковська, Л. Сенік.

Наші презентації